

LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASiantuntijuus

LAPSEN KIIREELLISESSÄ Sijoituksessa

Sarianne Salminen

Kandidaatintutkielma

Sosiaalityö

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASiantuntijuus LAPSEN KIIREELLISESSÄ Sijoituksessa

Sarianne Salminen

Sosiaalityö

Kandidaatin tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Avoin yliopisto

Ohjaaja: Minna Strömberg- Jakka

Heinäkuu 2021

Sivumäärä 21 sivua

Tämän kirjallisuuskatsauksen tehtävänä on selvittää, millaista ammatillista asiantuntijuutta lastensuojelun sosiaalityöntekijältä vaaditaan lapsen kiireellisen sijoituksen päätöstä tehtäessä. Tarkoituksena on tarkastella niitä sosiaalityön asiantuntijuuden osa-alueita, joita vaativissa sosiaalityön asiakastilanteissa sosiaalityöntekijältä vaaditaan ja soveltaa niitä lastensuojelun kiireellisen sijoituksen päätöksentekoon.

Lapsen kiireellinen sijoitus on sosiaalityön yksi vaativimmista tehtävistä, lapsen huostaanoton rinnalla, koska tilanne on useimmiten akuutti ja päätökset on tehtävä useimmiten hyvinkin nopeasti. Lapsen kiireellistä sijoitusta ohjaa vahvasti lastensuojelulaki, joka määrittää sosiaalityöntekijän toimivallan tilanteessa.

Aineiston perusteella tärkeimmiksi ammatillisen asiantuntijuuden osa-alueiksi nousevat juridisoikeudellinen osaaminen, vuorovaikutusosaaminen ja lapsen edun arviointi suhteessa riskeihin.

Lastensuojelun sosiaalityön asiantuntijuus näyttäytyy monitahoisena ja laaja-alaisena osaamisena, joka rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Lastensuojelussa lapsen etu ja osallisuus ovat tärkein työtä ohjaavia tekijöitä.

asiasanat: lastensuojelu, lastensuojelulaki, lapsen kiireellinen sijoitus, asiantuntijuus, päätöksenteko

SISÄLLYS

1 JOHDANTO

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1. Lapsen kiireellinen sijoitus

2.2. Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko

2.3. Sosiaalityön asiantuntijuus ja lapsen etu

2.4. Tutkimuskysymys

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1. Tutkimusasetelma

3.2. Kirjallisuuskatsauksessa käytetty aineisto

4 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASiantuntijuus

4.1. Juridis-oikeudellinen osaaminen

4.2. Vuorovaikutusosaaminen

4.3. Riskien arviointi suhteessa lapsen etuun

5 Johtopäätökset ja pohdinta

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Tämän kirjallisuuskatsauksena toteutettavana tutkielman aiheena on lastensuojelun kiireellinen sijoitus ja sosiaalityöntekijän asiantuntijuus päätöstä tehtäessä. Valitsin aiheen aluksi oman kiinnostukseni pohjalta, siitä lähtökohdasta, että jokainen lastensuojelussa työskentelevä sosiaalityöntekijä joutuu jossain vaiheessa työssään tilanteeseen, jossa hänen on akuutisti arvioitava lapsen kiireellisen sijoituksen tarve.

Myös lastensuojelun sosiaalityön näkökulmasta katsottuna, on tarpeellista tutkia asiantuntijuuden merkitystä lasten kiireellisiin sijoituksiin liittyen, koska kiireellisten sijoitusten päätösten määrät ovat merkittäviä lastensuojelussa tehtäviä päätöksiä. Lasten kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut viimeisten vuosien aikana. Vuonna 2019 sijoitettiin kiireellisesti 4 522 lasta, mikä on 4 prosenttia enemmän kuin vuonna 2018 (Lastensuojelun käsikirja THL, 2019).

Koska lastensuojelun sosiaalityötä tehdään usein akuuteissa kriisi- ja ongelmatilanteissa, voivat paikat ja tilanteet olla hyvinkin yllätyksellisiä ja ennakoimattomia. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijältä vaaditaan erityistä joustavuutta ja kykyä orientoitua juuri tässä ja nyt ihmisten hätään. (Juhila 2018, 165-166.) Sosiaalityöntekijän ammatillisen osaamisen näkökulmasta katsottuna, lapsen kiireellinen sijoitus haastaa monella tapaa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Lapsen kiireellistä sijoitusta edeltää aina jokin kiireellistä toimenpidettä vaativa tilanne tai tapahtuma, joka sosiaalityöntekijän on akuutisti arvioitava niillä tiedoilla, jotka hänellä sillä hetkellä ovat käytössä. Lähtöoletuksena tutkimukselle on, että akuutissa tilanteessa sosiaalityöntekijältä vaaditaan ammatillisesti laajaa osaamista ja kykyä harkita erilaisia vaihtoehtoja ja valita niistä lapsen edun kannalta paras vaihtoehto.

Tämän tutkielman tarkoituksena on koota yhteen aiemmista tutkimuksista saatua tietoa asiantuntijuudesta, vaativiin sosiaalityön tilanteisiin liittyen, ja soveltaa saatua tietoa lapsen kiireellisen sijoituksen päätöksentekoon ja siinä vaadittavaan asiantuntijuuteen.

Aluksi käsittelen aihetta lastensuojelulain näkökulmasta, jonka jälkeen käsittelen kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosssia sekä asiantuntijuuden ja lapsen edun käsitettä. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen etenemistä, sekä esittelen tutkimustulokset ja johtopäätökset.

Tässä tutkielmassa käytän lapsen kiireellistä sijoitusta yhtenä käsitteenä lastensuojelulain määritelmän mukaisesti.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1. Lapsen kiireellinen sijoitus

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) 4§: n mukaisesti ” lastensuojelun keskeisenä periaatteena on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia, tukea vanhempia ja huoltajia sekä muita lapsen kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa, pyrittävä ennaltaehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelussa on aina otettava huomioon lapsen etu.”

Lastensuojelulaissa (2007/417/ 38§, 40 §) määritellään kiireellisen sijoituksen perusteeksi tilanteet, joissa puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. Kiireellisen sijoituksen perusteet täyttyvät myös, jos lapsi itse vakavasti vaarantaa terveyttään ja kehitystään päihteillä, muulla kuin vähäisellä rikollisuudella tai näihin rinnastettavilla käyttäytymisellä. Edellä mainittujen perusteiden lisäksi, sosiaalityöntekijän on arvioitava, onko lapsi tilanteessa välittömässä vaarassa.

Sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfossa (8/2015) tarkennetaan välittömän vaaran käsitettä ja kuntainfon mukaan kiireellinen sijoitus on turvaamistoimi, jota tulee käyttää silloin, kun lapsi on välittömässä vaarassa eikä häntä voida turvallisesti jättää kotiin. Välitön vaara ei tarkoita vain kuolemavaaraa tai fyysistä vaaraa, vaan myös henkinen väkivalta ja muu kaltoinkohtelu, voivat olla perusteena kiireelliselle sijoitukselle.

Lastensuojelulakiin (13.4.2007/417) tuli 1.1.2016 muutos, joka tiukensi kiireellisen sijoituksen perusteita entisestään. Lastensuojelulain mukainen lapsen kiireellinen sijoitus voidaan tehdä vain, jos huostaanoton kriteerit ovat voimassa ja lapsi on tästä syystä vaarassa, sekä jos kiireellisen sijoituksen aikana syntyy rajoitusten tarvetta. Huostaanoton kriteerit täyttyvät silloin, kun samaan aikaan kiireellisen sijoituksen perusteet ovat

voimassa ja avohuollon tukitoimet eivät ole enää lapsen edun mukaisen huolenpidon kannalta mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi. Lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lastensuojelulain 4§:n mukaisesti lapsen edun mukaista.

Kiireellistä sijoitusta arvioitaessa on otettava aina ensin huomioon, onko mahdollista turvata lapsen tarvitsema huolenpito lastensuojelun avohuollon tukitoimilla. Näitä avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi kotiin tehtävä intensiivinen perhetyö, perhekuntoutus tai muu lasta ja perhettä tukeva palvelu. Näitä palveluita on myös mahdollista järjestää kiireellisesti, edellyttäen, että tukitoimet ovat lapsen edun kannalta riittäviä ja hänelle sopivia. Kiireellisen sijoituksen vaihtoehtona on myös kiireellinen avohuollon sijoitus, mutta tämä edellyttää huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen yhteistä suostumusta ja perustuu aina vapaaehtoisuuteen. (Terveyden – ja hyvinvoinninlaitos.)

Lastensuojelujärjestelmässä kiireellinen sijoitus on avohuollon sijoituksen ja huostaanoton välimaastossa ja oikeusvaikutuksiltaan sitä voidaan verrata huostaanottoon. Avohuollon sijoitus perustuu kaikkien osapuolten suostumukseen, eikä sen aikana voida tehdä rajoituspäätöksiä, kun taas kiireellisen sijoituksen rajoitustoimet ovat käytettävissä tilanteen niin vaatiessa. (Lamponen 2016, 126-128.)

Kiireellisen sijoituksen aikana on mahdollisuus tehdä lastensuojelulain (12.4.2019/542 69§) mukaisia rajoituspäätöksiä esimerkiksi yhteydenpitoon lapsen ja vanhempien välillä sekä liikkumisvapauteen, jolloin lapselle asetetaan kielto poistua ilman aikuista sijaishuoltolaitoksen ulkopuolelle. Nämä rajoitustoimenpiteet tehdään aina määräaikaisesti ja nämä toimenpiteet on lopetettava heti, kun perusteet rajoitusten jatkamiselle eivät ole enää voimassa. Rajoitustoimenpiteet täytyy myös aina olla lapsen edun mukaisia.

2.2. Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko

Kiireellisestä sijoituksesta voi päättää vain virassa oleva sosiaalityöntekijä. Kiireellinen sijoitus alkaa päätöksentekopäivästä ja on voimassa seuraavat 30 päivää. Kiireellinen sijoitus voi jatkua ilman eri päätöstä yli 30 päivää, jos viranhaltija tekee kiireellisen sijoituksen aikana hakemuksen huostaanotosta hallinto-oikeuteen tai jos huostaanottohakemus on jo käsittelyssä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa oikeudessa.

Kiireellisen sijoituksen jatkopäätöstä ei voi kuitenkaan tehdä sama henkilö, joka on tehnyt ensimmäisen kiireellisen sijoituksen päätöksen. (Lastensuojelulaki 2007/417, 13§,38§.)

Kiireellisen sijoituksen päätösdokumentti luovutetaan asiakkaalle sekä hänen huoltajilleen saantitodistuksella ja kyseessä on muutoksenhakukelpoinen viranhaltijapäätös.

Ennen kiireellisen sijoituksen päätöstä sosiaalityöntekijän täytyy selvittää lapsen, vanhemman ja hänen huoltajansa mielipide ja käsitys tilanteesta. Mielipiteen selvittämisen avulla pyritään löytämään lapsen tarpeita vastaava sijoituspaikka tai kartoitetaan lähiverkoston mahdollisuus väliaikaisesti vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Mielipide voidaan kuitenkin jättää selvittämättä, tilanteen kiireellisyyden takia tai jos mielipiteen selvittäminen vaarantaa päätöksen toteutumista. Jos mielipidettä ei ole kyetty selvittämään ennen päätöksen tekoa, on siitä tiedotettava mahdollisimman pian asianosaisille ja tässä vaiheessa on asianosaisille varattava mahdollisuus esittää oma käsityksensä asiasta. Mielipiteen selvittämisen avulla saadaan selville asianosaisten mahdollinen vastentahtoisuus ja voidaan arvioida avohuollon sijoituksen riittävyys tukitoimena. (Lastensuojelulaki 207/417, 39a§.)

Kiireellisen sijoituksen tilanne vaatii aina sosiaalityöntekijältä akuuttia tilanearviota ja puuttumista. Tästä johtuen tilanteessa ei voida valmistella päätöstä samalla tavalla kuin huostaanottopäätöstä tehtäessä. Kun päätös kiireellisestä sijoituksesta on tehty, täytyy sosiaalityöntekijän aloittaa laajempi selvittely ja arviointi lapsen tilanteesta ja tarvittaessa aloittaa huostaanottopäätöksen valmisteluprosessi. (Lamponen 2016, 126-128.)

Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko on luonteeltaan vaativaa, koska päätöksellä on merkittävä vaikutus lapsen ja hänen perheensä itsemääräämiseen ja yksityisyyteen. Akuutit kiireelliset tilanteet ovat myös emotionaalisesti usein hyvin haastavia ja tilanteessa on kyettävä ottamaan huomioon laajasti erilaisia tekijöitä ja pohdittava tilannetta monesta eri näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän on taattava lapsen turvallisuus ja hyvinvointi, ja samaan aikaan arvioitava mahdolliset riskitekijät. Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko vaatii sosiaalityöntekijältä laajaa tilanearviota, vaihtoehtojen analysointia ja seurauksien ennakoitua. (Lamponen 2016, 128 – 129 .)

Erityisen vaativaa päätöksenteko on niissä tilanteissa, joissa lapsi ei ole ollut aiemmin asiakkuudessa ja tilanteen selvittely aloitetaan ”puhtaalta pöydältä”. Kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosessia voidaankin näin ollen luonnehtia, huostaanottoprosessin ohella,

yhdeksi vaativimmista lastensuojelun tehtävistä. Sosiaalityöntekijän omaan harkintaan jää tilanteessa paljon tilannekohtaista harkintaa ja tämä harkinta on haastavaa, koska tilanteessa on otettava huomioon sekä lapsen edun toteutuminen että hänen lähipiirinsä joskus hyvinkin ristiriitaiset näkemykset. Näissä tilanteissa sosiaalityöntekijä voi joutua neuvottelemaan sekä ratkaisemaan konfliktitilanteita (Lamponen 2016, 136 – 137). Lapsen kiireellinen sijoittaminen on useimmiten kriisi perheelle, varsinkin jos tilanne on lapselle tai vanhemmille vastentahtoinen.

Jotta sosiaalityöntekijän työ ja päätökset eivät perustuisi pelkästään tulkintojen varaan, on sosiaalityöntekijän pyrittävä mahdollisimman totuudenmukaiseen käsitykseen asiakkaan tilanteesta. Työntekijän tekemät päätelmät asiakkaan tilanteesta on perusteltava ja näistä perusteluista on käytävä keskustelua asiakkaan kanssa. Sosiaalityöntekijä ei voi perustaa työtään hiljaiseen tietoon, intuitioon tai tunnetietoon, vaan päätösten perusteet on käsitteellistettävä, jotta niitä voidaan arvioida. (Pekkarinen ym. 2009, 192.)

Sosiaalityöntekijän on lisäksi kyettävä perustelemaan kiireellisen sijoituksen päätöksen perusteet asiakkaalle ymmärrettävästi. Perusteiden täytyy olla sellaisia, että sijoituksen aikana voidaan arvioida sijoitusperusteiden poistumista, jolloin kiireellinen sijoitus lakkaa. Jos perustelut päätöksen jatkamiselle ovat edelleen olemassa, on sosiaalityöntekijän arvioitava, millaisella työskentelyllä muutosta, lapsen ja perheen tilanteeseen, saadaan aikaan.

2.3. Sosiaalityön asiantuntijuus ja lapsen etu

Sosiaalityön asiantuntijuutta voidaan määritellä ja hahmottaa monin eri tavoin. Kirsi Juhila (2006, 54, 147,198,254) jäsentää erilaisissa asiakkuussuhteissa konkretisoituvaa sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta jakamalla sitä vertikaaliseen, horisontaaliseen, hoivaan perustuvaan ja tilanteittain rakentuvaan asiantuntijuuteen. Vertikaalinen asiantuntijuus perustuu asetelmaan, jossa toinen on tietäjä, ja toinen on tietämisen kohde, ja toinen vertikaalisuuden ominaisuus, on että sosiaalityöntekijä määrittelee muutoksen suunnan. Horisontaalisessa asiantuntijuudessa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde on tasavertainen

ja kumppanisuhde, jossa työskentely perustuu molempien osapuolten oikeuteen saada oma äänensä kuuluviin. Hoivaan perustuva asiantuntijuus asettaa asiakkaan hoivattavan asemaan, jolloin on vaarana, että asiakkaasta tulee riippuvainen avunantajasta, ja asiakkaan oma autonomia vaarantuu. Tilanteittain rakentuva institutionaalisiin ympäristöihin ja kulttuurisiin diskursseihin perustuva asiantuntijuus korostaa sosiaalityön tilannekohtaisuutta, jossa sosiaalityön kohtaamisen käsikirjoitus luodaan paikan päällä. Asiantuntijuus rakentuu aina yhdessä asiakkaan kanssa neuvottelemalla.

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijän oma rooli suunnannäyttäjänä ja arvioijana on keskeinen. Sosiaalityöntekijän tärkein rooli, lapsen oikeuksia varmistavassa ja toteuttavassa työssä, on valtavan tietomäärän hallinnointi ja lapsen edun kannalta keskeisten asioiden esiin seulominen. Tämä edellyttää tutkimuksellista työtettä, vahvoja analyyttisiä ja prosessuaalisia taitoja ja kykyä ja uskoa suunnitelmalliseen toimintaan – taitoja, joita sosiaalityöntekijällä pitäisi koulutuksensa myötä olla, mutta jotka saattavat hukkuu tai painua taka-alalle arkisen työn puristuksissa. (Heinonen, Sinko 2014,10.)

Eileen Munro (2011, 23-24) korostaa vuorovaikutussuhteen merkitystä sosiaalityöntekijän ja lapsen sekä perheen kanssa. Tämä edellyttää sitoutunutta työskentelyä perheen kanssa ja parhaimmillaan hyvin toimiva suhde on kaikista vaikuttavinta sosiaalityötä. Lastensuojelussa riskit ovat aina läsnä, eikä niitä pystytä kokonaan poistamaan, mutta niitä voidaan aina lieventää. Munron mukaan viimeisimmän tutkimus- ja teorian tiedon hyödyntäminen tuottaa hyvää ammatillista sosiaalityötä. Hän nostaa tärkeimmäksi asiaksi lapsen pitämisen työskentelyn keskiössä, niin että lapsen osallisuus ja mielipide otetaan huomioon iän ja kypsyyden mukaan häntä koskevia päätöksiä tehtäessä.

Koska kiireellisen sijoituksen tavoite on aina lapsen tilanteen parantaminen, täytyy harkinnan ytimessä olla aina lapsen edun tavoittelemisen. Lastensuojelulain (13.4.2007/417 4§) mukaan lapsen etua määriteltäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot turvaavat lapselle turvallisen kasvu ympäristön ja fyysisen ja henkisen koskemattomuuden. Toimenpiteitä harkitessa on toimittava aina mahdollisimman hienovaraisesti pienemmän puuttumisen periaatteella ja kiireellinen sijoitus on suoritettava lapsen yksityisyyttä ja ihmisarvoa kunnioittaen, lapsen kannalta mahdollisimman turvallisesti (Araneva 2018, 59).

Lapsen edun näkökulman avaaminen auttaa myös jäsentämään lastensuojelun yhteiskunnallista tehtävää, joka ei ole helppo ja ristiriidaton, sillä usein lastensuojelussa tasapainotellaan sekä tuen, että kontrollin välimaastossa. Lapsen etu on paljon käytetty käsite, jolla perustellaan päätöksiä suunnitelmia ja erilaisia lapsen elämään vaikuttavia ratkaisuja. Lapsen edun käsitteen vaikeus ja moniselitteisyys voi aiheuttaa hämmennystä sekä asiakkaisissa että viranomaisissa. Suomen lastensuojelulaki perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joka velvoittaa lastensuojelussa ottamaan huomioon vanhempien ensisijaisen kasvatusvastuun, kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kasvun ja kehityksen edistämisen ja perheen jälleenyhdistämisen. (Heinonen 2017, 243 - 244.) Lastensuojelulla on yhteiskunnallinen vastuu suojella lapsia, ja siksi myös vastoin lapsen ja vanhempien tahtoa tehdyt päätökset, kuuluvat lastensuojelutyöhön. Asettuminen lapsen puolelle, hänen etuaan varmistamaan, on myös lapsen tulevaisuuteen katsomista. Kun lapsen tilanne perheessä vaarantuu, on tärkeää, että yhteiskunnasta löytyy vastuunottaja, joka haluaa asettua lapsen puolelle. (Heinonen 2017, 260.)

Tutkielmani taustoituksen perusteella voidaan todeta, että lapsen kiireellinen sijoitus on vaativa sosiaalityön tilanne ja merkittävä puuttuminen perheen yksityisyyteen. Lastensuojelulaki määrittää vahvasti sosiaalityöntekijän valtuudet kiireellisen sijoituksen päätöksentekoon, sekä määrittelee prosessin niin, että se huomioi myös lapsen vanhemmat ja huoltajat.

2.4 Tutkimuskysymys

Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on tuottaa sosiaalityöhön tutkimustietoa, millaista osaamista ja asiantuntijuutta lastensuojelun sosiaalityöntekijältä vaaditaan, lapsen kiireellisen sijoittamisen päätöstä, tehdessä. Tähän etsin vastausta aineistosta seuraavan kysymyksen avulla.

Tutkimuskysymyksenä on:

- 1) Millaista ammatillista asiantuntijuutta lastensuojelun sosiaalityöntekijä tarvitsee tehdessään kiireellisen sijoituksen päätöstä?

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1. Tutkimusasetelma

Kandidaatin tutkielma toteutetaan kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaus on tutkimustekniikka, jonka avulla tutkitaan aiempia tutkimuksia. Kirjallisuuskatsauksessa kootaan yhteen aiempien korkealaatuisten tutkimuksen tuloksia, jotka puolestaan ovat perustana uusille tutkimuksille. Kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on myös samalla arvioida tutkimuksia analyttisesti ja perusteellisesti sekä tehdä näistä johtopäätöksiä. (Salminen 2011, 4-5.)

Aloittaessani etsimään tutkielmani aihetta vastaavaa kirjallisuutta sekä aiempia tutkimuksia aiheesta, tein ensin koeluonteisia hakuja erilaisilla hakusanoilla. Käytin aluksi Google Scholar - hakupalvelua ja Jyväskylän yliopiston Finna – hakupalvelua. Tein hakuja myös Arto-tietokannasta, Janus- ja Yhteiskunta – lehdistä sekä suomalaisten yliopistojen väitöskirjahauista. Luin myös eduskunnan kirjastosta lastensuojelua koskevia kysymyksiä kiireellisen sijoitukseen liittyen. Hakusanoiksi määrittyi tarkemman seulonnan kautta ”lastensuojelu kiireellinen sijoitus” sekä ”välitön vaara lastensuojelu”. Aineistoa etsiessäni jouduin toteamaan, että aihetta on tutkittu Suomessa hyvin vähän, tai ainakaan näillä hakusanoilla tutkimuksia ei löytynyt. Lastensuojelun muilta aloilta tutkimuksia on tehty, mutta jostain syystä, varsinaisesti kiireellisen sijoitukseen liittyen tutkimusaineistoa on niukasti.

Aluksi löysin kiireelliseen sijoitukseen liittyviä pro gradu- tutkimuksia, mutta koska ne eivät sovellu kirjallisuuskatsauksen aineistoksi, niistä oli luovuttava. Jatkoin tutkimusaineiston etsimistä ja se osoittautui entistä haasteellisemmaksi. Mietin erilaisia näkökulmia tutkimuksen aiheelle ja pyörittelin mielessäni eri vaihtoehtoja. Muistelin käytännötasolla omaa ensimmäistä kiireellisen sijoituksen päätöksentekoa ja sitä millaisia ajatuksia ja haasteita tilanteesta nousi. Aloin pohtia millaista tietoa ja asiantuntijuutta sosiaalityöntekijältä vaaditaan tällaisessa monella tapaa hyvin haastavassa tilanteessa, ja

päädyin lisäämään hakusanayhdistelmäksi vielä ”vaativat asiakastilanteet sosiaalityö”, ”sosiaalityö asiantuntijuus”, sekä ”expertise at social work”, joiden kautta pääsin etenemään aineiston hankkimisessa.

Löysin aiheeseen liittyviä vertaisarvioituja tutkimuksia sekä suomalaisten sosiaalityön tutkijoiden kirjoittamia teoksia. Valitsin aluksi hyvin väljästi aihealuetta koskevaa lähdemateriaalia, ja tarkemman lukemisen jälkeen valitsin kirjallisuuskatsaukseen neljä väitöskirjaa, yhden lisensiaatintutkimuksen ja yhden Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisun. Näiden lisäksi päädyin käyttämään lähteinä suomalaisten tutkijoiden kirjoittamia teoksia, jotka vastaavat tutkimuskysymykseeni.

Tutkielman alussa pohdin myös sitä, otanko aineistoon mukaan myös kiireellisten sijoitusten prosesseja muista maista, mutta päätin kohdentaa tutkimukseni suomalaiseen lastensuojelujärjestelmään ja keskittyä päätöksentekoprosessissa vaadittavaan asiantuntijuuteen.

3.2. Kirjallisuuskatsauksessa käytetty aineisto

Seuraavaksi esittelen valitsemani aineiston, joka lähestyy sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta yleisesti vaativissa sosiaalityön tilanteissa, ja näin ovat yhdistettävissä tutkimuskysymykseeni. Kuvaan aluksi aineistoa lyhyesti, jonka jälkeen taulukoin aineiston hahmottamisen helpottamiseksi.

Anne – Mari Jaakola (2020, 9-10) on väitöskirjassaan tutkinut sosiaalityöntekijöiden tapaa tehdä arviointia lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksessa saaduista tuloksista voitiin päätellä, sosiaalityöntekijät arvioivat ensisijaisesti lapsen arviointihetken tilannetta ja siihen vaikuttavia sosiaalisia tekijöitä. Arviointi kohdentuu erityisesti lapsen sosiaalisen kasvu ympäristöön ja sen mahdollisuuksiin tukea lasta kasvussa ja kehityksessä. Tutkimuksessa todettiin, että arvioinnin tekemisen tapa on useimmiten systemaattinen ja analyttinen.

Outi Jaakkola (2016, 99-106) on lisensiaatintutkimuksessaan lähestynyt sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta lastensuojelutarpeen arvioinnissa tiedon ja taidon näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät nimesivät osaamisen alueiksi teoreettisen ja empirisen

osaamisen, proseduraalisen tiedon, henkilökohtaisen osaamisen sekä käytännön viisauden ja auttamisen taidot. Tutkimuksessa nousi esille myös asiakassuhteeseen liittyvät taidot, hallinnolliset taidot sekä tiedonmuodostuksen taidot.

Ilkka Uusitalon (2019, 114-133) väitöskirjassa tarkastellaan lastensuojelun sosiaalityön ammatillista asiantuntijuutta ja erityisesti työssä oppimista vaativien asiakastilanteiden yhteydessä. Keskeisenä tavoitteena oli tutkia, miten vaativissa asiakastilanteissa saatava kokemus vaikuttaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä oppimiseen sekä ammatilliseen asiantuntijuuteen. Uusitalon mukaan, haastaviksi katsotut tilanteet ovat potentiaalisia oppimisen tilanteita. Tutkimuksen tuloksena Uusitalo ryhmitteli sosiaalityöntekijän oppimisen osaamisalueet neljään asiantuntija-alueeseen, jotka jakautuivat reflektiiviseen osaamiseen, vuorovaikutusosaamiseen, toimintatapaosaamiseen sekä yhteiskunnalliseen osaamiseen.

Laura Yliruka ym. (2018, 4, 66) ovat tutkineet monimutkaisia ja vaativia sosiaalityön osaamista vaativia asiakastilanteita ja ovat Terveystieteiden- ja hyvinvoinnin laitokselle tuottamassa julkaisussaan koonneet yhteen tutkimuksensa tulokset. Tuloksista nousivat vahvimmin esille sosiaalityöntekijöille tarpeellinen vuorovaikutusosaaminen, palvelujärjestelmäosaaminen, työmenetelmäosaaminen, oikeudellinen osaaminen ja johtamisosaaminen, joka liittyy vastauksissa asiakasprosessien johtamiseen. Eniten erityisosaamista vaaditaan asiakasprosessien suunnitteluun ja ohjaamiseen sekä kokonaisvaltaiseen asiakkaiden elämäntilanteen ymmärtämiseen ja analysointiin. Erityistä osaamista tarvitaan sosiaalityössä monenlaisten kompleksisten elämäntilanteiden, ilmiöiden ja vuorovaikutussuhteiden parissa toimimiseen.

Maria Tapola-Haapala (2011,171) on väitöskirjassaan tutkinut, erikoistumiskoulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden koulutuksen aikaisia kokemuksia. Tapola -Haapala tuli johtopäätökseen, että yhä enemmän sosiaalityössä vaaditaan oikeudellista tietämystä sekä kykyä tilanteiden tarkkaan hahmottamiseen ja analyttiseen jäsentämiseen.

Anita Sipilä (2011, 4) päätyi väitöskirjassaan johtopäätökseen, jonka mukaan sosiaalityön asiantuntijuus koostuu ammattitiedosta, -taidosta ja eettisistä toimintaperiaatteista. Tärkeimmäksi taitokokonaisuudeksi sosiaalityöntekijät arvioivat taidon toimia neutraalina ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana. Toiseksi tärkein oli palveluohjauksen taidot ja eettisissä toimintaperiaatteissa puolestaan korostui asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen,

oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus. Sosiaalityön perinteiden vaikutus nykysosiaalityössä ilmeni vahvimmin psykososiaalisena sosiaalityönä. Juridis-hallinnollisen perinteen vaikutus näkyi sosiaalityön käytännön toiminnan säätelynä, sekä sosiaalityön moraalisenä velvollisuutena sopeutua kuntakonsernin oppeihin.

Taulukko 1. Kirjallisuustaulukko

Kirjallisuuskatsauksessa käytetty kirjallisuus taulukoituna kirjoittajan mukaan

TEKIJÄ	JULKAISUVUOSI	JULKAISUN NIMI	JULKAISUTYYPPI
Jaakola, Anne-Mari	2020	Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä	Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Kuopio. Väitöskirja
Jaakkola, Outi	2016	Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa.	Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä. Licensiaatin tutkimus
Tapola-Haapala, Maria	2011	Sosiaalityön ammatillaiset refleksiivisinä toimijoina	Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. Helsinki. Väitöskirja.
Uusitalo, Kari	2019	Työssä oppiminen lastensuojelun sosiaalityössä-reunaehtoja ja mahdollisuuksia ammatillisen asiantuntijuuden kehittymiselle	Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Turku. Väitöskirja.

Sipilä, Anita	2011	Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet	Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppätieteiden tiedekunta. Kuopio.Väitöskirja
Yliruka, Laura. Vartio, Riitta. Pasanen, Kaisa. Petrelius, Päivi	2018	Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi16/2018 Helsinki.2018.

4 SOSIAALITYÖNTEKIJÄN ASIANTUNTIJUUS

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, millaista ammatillista asiantuntijuutta sosiaalityöntekijä tarvitsee tehdessään lapsen kiireellisen sijoituksen päätöstä. Luvussa 2 olen käsitellyt lapsen kiireellisen sijoituksen päätöksentekoprosessia sekä lastensuojelulain, että päätöksentekoprosessin näkökulmasta. Lisäksi olen käsitellyt sosiaalityön asiantuntijuutta ja lapsen etua lastensuojelun näkökulmasta.

Tutkimusaineistoa lukiessani, minulle alkoi hahmottua ne asiantuntijuuden osa-alueet, joita sosiaalityöntekijä lapsen kiireellisen sijoituksen päätöstä tehdessään tarvitsee. Löysin aineistosta kolme sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden osa-aluetta, jotka ovat juridisoikeudellinen osaaminen, vuorovaikutusosaaminen sekä lapsen edun ja riskien arviointi.

Seuraavaksi käsitelen näitä kolmea osa-aluetta aineistoni perusteella.

4.1 Juridisoikeudellinen osaaminen

Aineistosta nousi hyvin vahvasti esille sosiaalityöntekijältä vaadittava juridisoikeudellinen osaaminen. Lähtökohtaisesti on tiedossa, että sosiaalityöntekijän työ perustuu hyvin vahvasti lakiin, ja taitoon soveltaa lakia, asiakkaan edun mukaisesti. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä perustaa päätöksensä ja arviointinsa lastensuojelulakiin, mutta tämän lisäksi sosiaalityöntekijältä vaaditaan laaja-alaista osaamista niin lainsäädännön, kuin oikeudellisen osaamisen näkökulmasta, jotta hän pystyy tekemään eettisesti ja moraalisesti perusteltuja päätöksiä.

Ylirukan ym. (2018, 54) julkaisussa, keskeisimpänä osaamisalueena aineistossa näyttäytyi oikeudellinen osaaminen. Tutkimuksessa oikeudelliseen osaamiseen liittyi vahvasti erityislainsäädännön hallitseminen ja päätösten perusteleminen lainsäädännön avulla sekä lisäksi myös asiakkaiden oikeusturvaan liittyvä osaaminen. Sosiaalityöntekijän on työssään tunnettava hyvän hallinnon periaatteet ja toimittava niiden mukaan asiakastilanteissa.

Sipilä (2011,138,141) lisää tähän palveluohjauksen tarpeen korostumisen sosiaalityössä, joka on myös osaltaan lisännyt oikeudellisen tiedon hallinnan tärkeyttä. Sosiaalityöntekijän työssä juridis- hallinnollisen työn perinnettä haastaa erityisesti sosiaalityön uudenlainen tietotuotanto, jossa haasteena on monimuotoisten sosiaalisten ongelmien tiedollinen ja eettinen hallinta. Varsinkin kunnan sosiaalityöntekijä on ristiriitaisessa roolissa joutuessaan arvioimaan asiakkaiden tarpeita oikeusnormien ja paikallisten linjausten pohjalta.

Tapola-Haapala (2011, 171) nostaa aineistossaan sosiaalityöntekijän oikeudellisen tietämyksen lisäksi, kyvyn tilanteiden tarkkaan hahmottamiseen ja analyttiseen jäsentämiseen. Asiakkaiden elämäntilanteet ovat monimutkaistuneet ja sosiaalityöntekijät kohtaavat usein työssään entistä haasteellisempia työtehtäviä. Tällöin sosiaalityön toteuttaminen eettisesti ja asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen vaatii sosiaalityöntekijältä oman työn reflektointia sekä uusien työtapojen kehittämistä ja opiskelua. Palvelujärjestelmän puutteet sekä sosiaalityön usein vaikeat työskentelyolosuhteet ja taloudellisten seikkojen ensisijaisuutta korostava ideologinen ilmapiiri, edellyttävät sosiaalityön ammattilaisilta entistä enemmän kykyä myös työn yhteiskunnallisten sidosten analysoimiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Edelleen hän tuo esille, että sosiaaliset rakenteet työntekijän ja työnantajan välillä vaikuttavat myös sosiaalityön tekemiseen. Työntekijöiden työhönsä saamat vähäiset resurssit näkyvät lasten

kanssa työskentelyn vaatiman ajan puutteena ja ovat mahdollisesti yhteydessä myös työntekijöiden nopeaan vaihtuvuuteen.

Tapola -Haapalan (2011, 171) mukaan sosiaalityön resursseihin saattaa vaikuttaa sekä sosiaalityöhön, että sosiaalityön asiakkaisiin, liittyvät kulttuuriset käsitykset ja sosiaaliset rakenteet. Lastensuojelun asiakaslasten asemaa on huomattavasti vaikeampi puolustaa yhteiskunnassa universaalimpiin lapsipalveluihin, kuten päivähoitoon, verrattuna. Lasten ja aikuisten välisessä suhteessa lasten voidaan ajatella olevan varsin voimakkaasti riippuvaisia aikuisten heille tarjoamista resursseista. Aikuiset päättävät, kuinka paljon he ovat valmiita panostamaan henkisiä ja materiaalisia voimavaroja lapsille tarkoitettuihin palveluihin. Resurssoinnin tausta-ajatuksena saattaa olla eettisten seikkojen ohella, ajatus lapsilla olevista potentiaalisista yhteiskunnalle merkityksellisistä resursseista, joiden säilymistä ja kehittymistä palvelujen on tarkoitus turvata. Sille, nousevatko lapset asiakastyössä yksilöinä esille, saattaa merkitystä toki olla silläkin, millaisia lasten ja aikuisten väliset suhteet ovat perheissä: mikäli vanhemmat omalta osaltaan korostavat lasten osallisuutta, on lapsia osallistavan sosiaalityön toteuttaminen käytännössä todennäköisesti huomattavasti helpompaa.

Sipilän (2011, 148) mukaan sosiaalityön osaamiselta edellytetään erityistä asiantuntijuutta, joka korostuu erityisesti silloin, kun sosiaalityöntekijä joutuu puuttumaan perheen elämään ja käyttämään sosiaalityöntekijän professiolle yhteiskunnassa säädettyä toimintavaltaa ja oikeutta interventioon. Sipilän mukaan psykososiaalisen perinteen suhde sosiaalityössä tarvittavaan osaamiseen ilmenee tapauskohtaisena sosiaalityönä. Tapauskohtaisuus näyttäytyy juridis - hallinnollisena työorientaationa suhteessa sosiaalityön lakisääteisiin velvollisuuksiin ja samaan aikaan juridis-hallinnollinen perinne ilmenee sosiaalihuollon järjestelmäkeskeisenä organisaatiokulttuurina. Jaakkola (2016, 31) nimittää näitä taitoja proseduraalisen tiedon hallitsemistaidoiksi, koska sosiaalityöntekijällä on oltava tietoa ajantasaisesta lainsäädännöstä ja ymmärrys sosiaalityön kontekstista osana sosiaalipoliittista järjestelmää.

4.2 Vuorovaikutusosaaminen

Vaativissa asiakastilanteissa tarvitaan monenlaista vuorovaikutus - ja kohtaamisasiantuntijuutta. Varsinkin niissä tilanteissa, kun kerrotaan perhettä koskevasta muutoksesta eli tuodaan tiedoksi viranomaispäätös, vaikkapa lastensuojelun asiakassuhteen alkamisesta tai kiireellisestä sijoituksesta. Tilanteessa korostuu sosiaalityöntekijän taito kohdata ja hallita päätöksestä syntyvää vanhempien ahdistusta, hätää ja mahdollisesti muuta ennustamatonta käytöstä. Luottamuksellisen suhteen luominen asiakkaan kanssa, sekä kunnioittava ja läsnä oleva kohtaaminen, liitetään vuorovaikutukselliseen osaamiseen samoin, kuin sensitiivinen ja samaan aikaan jämäkkä ja sovitteleva vuorovaikutustapa. (Uusitalo 2019, 115.)

Myös Yiruka (2018,52.) nostaa esille sosiaalityöntekijän asiantuntijuudessa tärkeäksi osaksi kyvyn tehdä yhteistyötä monenlaisten ihmisten kanssa. Haastavina ja erityistä osaamista edellyttävinä vuorovaikutustilanteita ovat niitä tilanteita, joissa asiakas käyttäytyy aggressiivisesti tai ei hyväksy tarjottuja tukimuotoja tai asiakkaalla on suurta epäluottamusta viranomaisia kohtaan. Toisinaan taas lapsen etu ja vanhempien toiveet tai ajatukset tilanteesta ovat ristiriidassa tai asiakas saattaa vetäytyä kokonaan vuorovaikutuksesta. Tällöin sosiaalityöntekijältä vaaditaan vuorovaikutusosaamista päätösten ja toimenpiteiden perustelemiseksi asiakkaille sekä asiakkaiden motivointia erilaisiin palveluihin. Tässäkin tilanteessa vuorovaikutusosaamisen ydintä on luottamuksen luominen asiakkaan kanssa sekä taito kohdata ja ratkaista vaativia asiakastilanteita rakentavalla ja eri osapuolia kunnioittavalla tavalla. Jaakkola (2016,81) nimittää näitä vuorovaikutuksen ja eettisten taitojen vaalimisen taitoja asiakassuhteeseen liittyviksi taidoiksi, joihin myös sosiaalityöntekijän kyky tunnistaa omat arvonsa ja asenteensa sekä niiden vaikutukset, omassa työssään liittyy.

Syvintä vuorovaikutusosaamista lastensuojelussa on lapsen mielipiteen selvittäminen ikätasoisesti. Lapsen mielipiteen selvittäminen ja hänen oma näkemyksensä, omasta ja perheen tilanteesta, on ensiarvoisen tärkeä tieto sosiaalityöntekijälle. Lasten kuulemiseen liittyvät tilanteet sekä asiakastilanteisiin liittyvä keskustelun rajaaminen on vuorovaikutusosaamista, joka vaatii sosiaalityöntekijältä kykyä tuen ja kontrollin rajapinnoilla tasapainottelemisen. (Uusitalo 2019. 77.)

Tapola- Haapalan (2011,154-155) nostaa esille myös yhteiskunnallisen näkökulman sekä myös työorganisaatioissa olevan työkuulttuurin, joka myös omalta osaltaan on vaikuttamassa vuorovaikutuksen tasoon. Toisinaan organisaatiossa syntynyt käsitystapa, esimerkiksi lapsen osallisuudesta ja oikeuksia korostavasta ajattelutavasta, saattaa vaikuttaa myös sosiaalisen vuorovaikutuksen tasolla sosiaalityöntekijän ja lapsen vuorovaikutukseen. Omalla toiminnallaan sosiaalityöntekijä voi olla myös tuomassa uudenlaista kohtaamisen tapaa lapsen kohtaamiseen tai vaihtoehtoisesti uusintaa vanhaa. Saman organisaation sisällä voi sosiaaliset rakenteet ja kulttuuriset systeemit joko tukea tai estää näitä pyrkimyksiä. Lapsen aseman vahvistaminen sosiaalityössä on vaikeampaa silloin, kun toisenlainen lähestymistapa on työorganisaatiossa vallitseva tai jos työskentelyyn käytettävissä olevat resurssit ole riittävät.

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kohtaaminen on sosiaalityön ydintä. Sosiaalityöntekijä ja asiakas ikään kuin asettuvat sosiaalisiin identiteetteihin, jossa asiantuntija ja maallikko kohtaavat toisensa. Nämä oletetut identiteetit ovat yleensä vastakkaisia tai toisiaan täydentäviä ja näihin identiteetteihin asettuessaan sosiaalityöntekijän identiteetti on olla ongelmien kartoittaja ja neuvojen antaja ja asiakkaan identiteetti puolestaan ongelmien kertoja ja neuvojen vastaanottaja. (Juhila 2006, 206.) Vaikka sosiaalityöntekijän omat vuorovaikutustaidot ovat ensiarvoisessa asemassa suhteessa asiakkaisiin, on kuitenkin huomioitava, että sosiaalityötä tehdään aina omassa kontekstissaan ja kuten Juhila (2006, 209) mainitsee, on kyse ikään kuin tanssista, jossa sosiaalityöntekijä toimii tanssiinkutsujana. Aina tanssi ei kuitenkaan suju, ja tällöin sosiaalityöntekijä joutuu toimimaan tanssinopettajana, ja asiakkaan motivaatiosta riippuu, lähteekö hän tanssiin mukaan.

4.3 Riskien arviointi suhteessa lapsen etuun

Lastensuojelun tärkeimpiä tehtäviä on turvata lapsen tilanne silloin, kun lapsi on välittömässä vaarassa tai hänen hyvinvointinsa on uhattuna. Lastensuojelun tulisi kyetä tunnistamaan niiden lasten tilanne, jotka kohtaavat elämässään kaltoinkohtelua tai laiminlyöntiä. Lapsen tilanteen arviointi, joka ilmenee lapseen liittyvien riskien arviointina,

on sosiaalityöntekijälle tehtävä, joka vaatii rohkeutta, mutta samalla myös varovaisuutta ja herkkyyttä. (Jaakola 2020, 91,96.)

Riskien tunnistaminen on ensiarvoisen tärkeässä asemassa lapsen tilannetta arvioitaessa, mutta suomalainen lastensuojelu on perinteisesti painottunut enemmän lapsen hyvinvointia tukevaan, kuin lapseen liittyviä riskejä todentavaan lähtökohtaan. Jaakolan (2018, 94) mukaan lastensuojelu ei aina varmista riittävässä määrin lapsen kasvuympäristön riskejä, kuten lapseen kohdistuvan väkivallan tai kaltoinkohtelun uhkaa, osana tilannearviointia. Riskilähtöinen työote ei ole ollut ensisijainen lähtökohta lastensuojelussa tehtävälle työlle Suomessa, vaikka se on siihen oleellisesti aina kuulunut.

Suomalaisessa lastensuojelun sosiaalityössä lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin orientaatio on Uusitalon (2019, 138) mukaan vahvin lapsikeskeisen arvioinnin lähestymistavan selittäjä. Lastensuojelun sosiaalityö perustuu lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin sekä suotuisan kasvun ja kehityksen edistämiseen. Lapsikeskeinen lähestymistapa on arvolähtökohta, joka on sidoksissa lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin orientaatiolähtökohtaan.

Lastensuojelussa arviointi ja sitä seuraava päätöksenteko ovat aina kompleksinen ja monitahoinen prosessi, jossa myös kontekstitekijöillä on vaikutusta. (Jaakola 2020,134.) Lapsen edun toteutuminen voi olla hankala tunnistaa niissä tilanteissa, joissa eri toimijoiden tai perheenjäsenten käsitys tuen tarpeesta eroaa toisistaan, tai päätöksenteko on muuten ristiriitaista esimerkiksi palvelujärjestelmän puutteiden vuoksi. (Yliruka ym, 2018.54.)

Sosiaalityöntekijät kantavat suurta vastuuta tekemänsä työn seurauksista sekä yhteiskunnalle, että asiakkailleen. Ammatillinen asema, jonka he tehtävää hoitaessaan ottavat vastaan, on painava ja eettisesti hyvin vaativa. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään myös syyllisyyden ja pelon kokemuksia, mutta ne kertovat arvioinnin vastuullisuudesta. Tilanteen vaativuutta lisää myös, että arviointia tehdään usein epävarman tiedon varassa ja lapsen tilanteen todellisuus rakentuu arvioinnissa pala palalta. (Jaakola 2020,97.) Jaakkolan (2016, 104) mukaan sosiaalityöntekijä tarvitsee tiedonmuodostuksen taitoja, voidakseen tulkita analyttisesti lapsen tilannetta ja siten tehdä päätöksiä niin, että epäolennaiset asiat erottuvat olennaisista. Arvioinnin keskiössä on aina lapsi ja arvioitavien asioiden tärkeyden ja tarkkuuden päättää sosiaalityöntekijä.

Sosiaalityössä on aina myös moraalinen ulottuvuus, jossa arvot ja etiikka ohjaavat työtä. Sosiaalityön lähtökohtana on heikkojen puolustaminen ja lastensuojelutyössä se merkitsee lapsen edun puolustamista ja taitoa lukea myös lapsen ei- verbaalista viestintää. (Sipilä 2011,145.)

Tapola- Haapala (2011, 107) muistuttaa, että perinteinen lastensuojelutyö on korostanut lapsen suojelemista, mutta uudenlainen, varman tiedon ja asiantuntija-aseman mahdollisuutta kyseenalaistava, postmoderni, näkökulma sosiaalityön ammatillisuuteen, on puolestaan edistänyt lasten tasavertaisen kohtaamisen pyrkimystä. Perinteinen käsitys lapsista erityistä suojelua tarvitsevana väestöryhmänä tukee katseen suuntaamista erityisesti lasten asemaan lastensuojelussa; toisaalta suojelun tarpeen voimakkaan korostamisen todetaan synnyttävän työskentelykäytäntöjä, joissa lapsi ei välttämättä pääse osallistumaan itse aktiivisesti työskentelyyn vaan on enemmän toimenpiteiden kohde. Kulttuurinen suhtautumistapa lapsiin ja lastensuojeluun korostaa edelleen lastensuojelun aikuiskeskeisiä työskentelykäytäntöjä ja käsitys universaaleista lasten tarpeista ja lasten riittämättömistä kompetensseista estää lasten tasavertaisuuden toteutumista.

5. YHTEENVETO JA POHDINTA

Tavoitteenani tässä kirjallisuuskatsauksessa oli selvittää, millaista asiantuntijuutta lastensuojelun sosiaalityöntekijä työssään tarvitsee, arvioidessaan lapsen kiireellisen sijoituksen tarvetta. Aineiston perusteella löysin kolme merkittävää osa-aluetta, juridisoikeudellisen osaamisen, vuorovaikutusosaamisen sekä lapsen edun arvioinnin suhteessa olemassa oleviin riskeihin, jotka voidaan liittää sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteen tässä lastensuojelun yhdessä vaativimmista tehtävistä.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä käyttää työssään merkittävää julkista valtaa suhteessa lapseen ja hänen perheeseensä. Sosiaalityöntekijä joutuu taiteilemaan työssään tuen ja kontrollin välimaastossa, perheen tilanteesta riippuen. Lastensuojelulaki antaa raamit työlle, mutta sosiaalityöntekijän vastuulla on lain tulkinta niin, että asiakkaan oikeus toteutuu.

Juridisoikeudellinen osaaminen ei ole siis pelkästään lain tuntemista ja tietämistä, vaan myös analyyttistä ja johdonmukaista työtettä, jossa lastensuojelulaki ohjaa työskentelyä.

Vuorovaikutusosaaminen liittyy sosiaalityöntekijän työssä vaadittaviin asiakastaitoihin, sillä sosiaalityö on kohtaamistyötä, jossa vuorovaikutustaidot korostuvat. Sosiaalityöntekijällä täytyy olla taitoa kohdata erilaisia ihmisiä ja elämäntilanteita, ja varsinkin kriisitilanteissa nämä taidot korostuvat. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ei kehity yksistään tiedon ja teorian kautta vaan myös kokemusten kautta. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta on taito kohdata lasten ja aikuisten hätää, huolta ja toisinaan myös aggressioita. Vuorovaikutustaitojen ydintä lastensuojelussa on erityisesti lapsen kohtaaminen ja hänen mielipiteensä selvittäminen. Lapsen keskiössä pitäminen ja hänen äänensä kuuluville tuominen on lastensuojelun tärkein tehtävä.

Sosiaalityöntekijän vuorovaikutusosaamisen asiantuntijuutta on myös taito tuottaa julkisuuteen ja poliittisille päättäjille tietoa niistä sosiaalisista ongelmista, joissa tämän ajan perheet painiskelevat. Olisi taloudellisesti ja inhimillisesti tärkeää, tuottaa tietoa siitä, millaisissa olosuhteissa kiireellisiä sijoituksia tehdään ja olisiko näitä tilanteita mahdollista jotenkin ennaltaehkäistä. lasten kiireelliset sijoitukset ovat nousussa, tosin tässä vaiheessa kandidaatintutkielmaa, viimeisimmät tiedot eivät ole saatavilla. Korona-aika ja siihen liittyvät lisääntyneet mielenterveys-, ja sosiaaliset ongelmat eristyksineen, ovat tuskin vähentäneet lastensuojelun tarvetta.

Lapsen edun arviointi suhteessa riskeihin ei suomalaisessa lastensuojelussa ole ollut niinkään työskentelyn lähtökohtana, vaan enemmän on keskitytty lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin näkökulmaan. Aineiston perusteella lastensuojelussa pitäisi selvittää entistä useammin lasten kokema väkivalta ja muu kaltoinkohtelu. Tämä vaatii sosiaalityöntekijältä ammatillista osaamista ja rohkeutta ottaa asioita puheeksi. Vastuu lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta saattaa herättää sosiaalityöntekijässä myös pelon tunteita, ja kiireellisen sijoituksen tilanteessa, yksi kriteeri sijoitukselle on se, että sosiaalityöntekijä ei voi lähteä kotiin, ennen kuin on varmistanut, että lapsi on turvassa.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi joskus kokea vastuun, jopa liiankin suureksi, ja siksi päätös lapsen kiireellisestä sijoituksesta on useimmiten parempi, kuin olla toimimatta lainkaan. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta on taito perustella omat päätöksensä ja seistä

niiden takana. Pelko ja epävarmuus ovat läsnä sosiaalityössä ja näiden vaikeiden tunteiden kestäminen on myös osa ammatillista asiantuntijuutta.

Kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella jään kuitenkin edelleen kaipaamaan selkeämpiä ohjeistuksia ja arviointityökaluja lastensuojeluun. Kuten Jaakola (2020, 140) esittää; suomalaisen lastensuojelutyön tulee tulevaisuudessa tavoitella entistä korkeatasoisempaa arvioinnin osaamista kaikilla lastensuojelun osa-alueilla ja kehittää edelleen yhteneväisempiä arvioinnin tekemisen tapoja. Lapsen edun, hänen hyvinvointinsa, kasvun, kehityksen ja turvallisuuden tulee olla arvioinnin ensisijaisia arvolähtökohtia. Sosiaalityö voi professiona vahvistua luomalla edellytyksiä arvioinnin korkeatasoiselle osaamiselle ja siihen liitettävälle asiantuntijuudelle.

Suomalaisessa lastensuojelutyössä kehittämistyö perustuu enimmäkseen erilaisille projekteille ja varsinaista valtakunnallista kehittämistyötä ei lastensuojelussa ole tehty. Sosiaalityön tiedon pirstaleisuus näyttäytyy myös lastensuojelussa tarvittavan uusimman tiedon löytämisen vaikeutena. Yliopistojen luoma yhtenäinen tietöalusta voisi helpottaa myös sosiaalityöntekijöiden ammatillisen osaamisen ja asiantuntijuuden kehittymistä.

LÄHTEET

- Araneva, Mirjam. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Helsinki: Alma Talent Oy,
- Heinonen, Hanna. 2017. Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa Törrönen, Maritta. Hänninen, Kaija. Jouttimäki, Päivi. Lehto-Lunden, Tiina. Salovaara, Petra. Veistilä, Minna. (toim.) 2017. Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi. 2014. Onnistuneen lastensuojeluprosessin johtaminen. 2014. Helsinki: Lastensuojeluliiton keskusliitto. Viitattu 2.6.2021.
- Jaakola, Anne- Mari. 2020. Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio.
- Jaakkola, Outi 2016. Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Licensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Juhila, Kirsi. 2018. Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Lamponen, Tuuli. 2016. Kiireellinen sijoitus vai ”minihuostaanotto”? Teoksessa Enroos, Rosi, Heino Tarja & Pösö, Tarja (toim.) 2016. Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino. s.126-156.
- Lastensuojelulaki 417/2007 .
- Munro, Eileen. 2011. The Munro review of Child Protection: Final report. A child-centred system. Printed in the UK by The Stationery Office Limited on behalf of the Controller of Her Majesty’s Stationery Office
- Terveyden – ja hyvinvoinninlaitos 2019. Lastensuojelun tilastot.
- Pekkarinen, Elina. Tapola-Haapala, Maria. 2009. Kriittinen realismi sosiaalityössä - tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko. Pohjola, Anneli. Pösö, Tarja. (toim.) Sosiaalityö ja teoriat. Juva: PS-Kustannus
- Räty, Tapio. 2019. Lastensuojelulaki, käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita

Salminen, Ari. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksien tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Viitattu 21.5.2021.

Sipilä, Anita. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet - tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.

Sosiaali- ja terveysministeriö, 2015. Kuntainfo. Viitattu 23.5.2021.

Tapola-Haapala, Maria. 2011. Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margareth Archerin teorian valossa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Uusitalo, Ilkka. 2019. Työssä oppiminen lastensuojelun sosiaalityössä - reunaehdot ja mahdollisuuksia ammatillisen asiantuntijuuden kehittymiselle. Väitöskirja, Turun yliopisto

Yliruka, Laura. Vartio, Riitta. Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi. 2018. Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 16/2018. (verkkajulkaisu). Luettu 23.5.2021.